Inga *DRUŢĂ*

METAFORA TERMINOLOGICĂ

„A înţelege funcţionarea metaforei înseamnă
a înţelege funcţionarea întregului limbaj".
Paul Ricœur

Observaţiile care urmează încearcă să contureze o problemă mai puţin cercetată în literatura de specialitate: metafora terminologică. Or, aşa cum afirmă unii cercetători, metafora nu este doar un mod de exprimare, ci şi – în special – un element constitutiv al gândirii şi al experienţei noastre existenţiale [Isabelle Oliveira, *Nature...*].

Analiza semantică a limbajelor specializate a demonstrat utilizarea pe larg a metaforei în formarea unor termeni. Conceptualizarea începe cu un mecanism de metaforizare, care nu presupune o simplă deplasare a cuvintelor, ci un „schimb între gânduri", o „tranziţie între contexte".

Funcţionarea metaforei trebuie surprinsă mai întâi în uzul curent, căci *limba este în mod vital metaforică* [Lakoff & Johnson, 1980, pass.]. Procesul metaforic pune în relaţie, în virtutea asemănării, două lucruri / fenomene, în vederea sesizării unor conexiuni inedite între ele. Aceasta permite sesizarea unor relaţii inedite între lucruri. În ce priveşte exprimarea figurativă, aceasta nu este totalmente de repudiat în stilul ştiinţific, caracterizat prin termeni bine definiţi şi univoci, fără conotaţii. Desigur, tonul declamator, hiperbola, alegoria, onomatopeea nu sunt agreate într-o lucrare cu caracter ştiinţific fără a-i compromite destinaţia, dar metafora, ironia, litota pot fi utile în dezvoltarea valenţelor explicative şi argumentative ale textului. De altfel, în teoriile contemporane de analiză a discursului se observă tendinţa de reconsiderare a metaforei ca instrument fundamental de construcţie în cunoaştere, valorificarea acestui trop în limbajul ştiinţific şi cotidian, depăşindu-se operarea lui în limitele retoricii şi ale poeticii. Metafora nu mai funcţionează, în discursul ştiinţific, doar ca „veşmânt"

BDD-A20625 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:24 UTC)

sau ca „podoabă" a limbajului; apariția ei în acest tip de discurs „este legată de operații fundamentale și fondatoare (...): *formarea conceptelor*, *definirea termenilor*, explicarea modelelor", cu un rol bine stabilit în fixarea referinței și nu în multiplicarea acesteia, astfel încât precizia limbajului științific să nu fie afectată [Daniela Rovența-Frumușani, 1994, p. 75]. Putem spune, așadar, că suntem martorii unei emigrări interdomenii, accentul deplasându-se de pe metafora retorică și poetică pe metafora științifică, iar ca efect constatăm o metamorfoză dinspre metafora estetică, expresivă spre cea cognitivă, referențială, dinspre o figură de stil spre o figură de gândire. De fapt, „cele două aspecte, cognitivul și expresivul, coexistă, numai că, în știință, metafora este preponderent *cognitivă*, iar în artă precumpănitor expresivă" [Daniela Rovența-Frumușani, 2000, p. 118]. Așadar, departe de a fi un simplu „ornament retoric", metafora funcționează ca instrument de cunoaștere, ea apărând pentru a compensa carențele de „denumire", lacune ale unui tip de limbaj în criză de termeni care să numească aspecte ale realității.

Se recurge la metaforă atât în limbajul cotidian, cât și în discursul științific, din nevoia de a desemna fenomene mai puțin obișnuite: *găuri negre*, *efect tunel*, *groapă de potențial* etc. În asemenea cazuri nu mai poți face distincție între „știința care descoperă" și „arta care inventează"; cu toate acestea, funcția metaforei științifice rămâne a fi cea *referențială*, de elucidare a referentului [Daniela Rovența-Frumușani, 1995, p. 67].

Paul Ricoeur, în *Metafora vie,* afirmă că enunțul metaforic recreează realitatea prin ficțiune, organizând astfel lumea noastră și aducând un spor de sens prin punerea în scenă a unui „adevăr metaforic"; „...metafora poartă informație pentru că ea «redescrie» realitatea" [Paul Ricoeur, 1984, p. 380]. Putem spune că în practica discursivă din orice domeniu sau situație de comunicare limbajul este întrebuințat atât într-un mod literal, cât și într-unul nonliteral (metaforic), unul dominând în funcție de tipul de discurs sau de domeniu. La extreme se situează discursul științific, dominat de literalitate, și discursul poetic, dominat de nonliteralitate. Metafora nu este doar un „ornament estetic" ce îmbracă discursul pentru a emoționa, a persuada, ci în aceeași măsură este o strategie discursivă, referențială, prin care locutorul poate urmări atât seducția, cât mai ales îmbogățirea universului cognitiv al interlocutorului cu noi cunoștințe, „adevăruri". Metafora este o excelentă și sugestivă modalitate prin care fenomene complexe pot fi înțelese datorită analogiei puse în joc, deși ea lasă loc unor multiple interpretări și, prin extensiune, unei doze de indecizie, susținându-se, „împotriva epistemologiei neopozitiviste că, *în științe, metaforele sunt implicate în elaborarea de concepte*" [Ducrot, Schaeffer, 1996, p. 381]. În activitatea științifică, metafora este o necesitate, un instrument prețios, care însă are un specific de funcționare. Multă vreme, această perspectivă asupra metaforei nu a fost acceptată, deoarece contrazicea viziunea tradițională wüsteriană conform căreia metafora era considerată o entitate non-rațională tinzând spre reprezentări vagi, subiective chiar, lipsite de rigoarea științifică și generând ambiguitate. Cercetătorii preocupați de subiectul în discuție se situează

BDD-A20625 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:24 UTC)

astăzi pe o altă poziție. Metafora este un mijloc foarte frecvent împrumutat de oamenii de știință, care apreciază capacitatea ei de creare a cunoștințelor și de desemnare a obiectelor / fenomenelor.

Isabelle Oliveira, în lucrarea *Nature et fonctions de la métaphore dans la terminologie médicale. Étude comparée du français et du portugais* [op. cit.], susține că metafora terminologică în domeniul cardiologiei are cinci funcții: *cognitivă, euristică, denominativă, metalingvistică* și *didactică*. Autoarea afirmă că metafora terminologică este un recurs *denominativ* și *funcțional* pentru percepția și comunicarea unor concepte dintr-un limbaj specializat. Metafora de specialitate (specializată) trebuie să posede anumite trăsături specifice prin care se departajează de metafora uzuală, de unde a rezultat următoarea întrebare: care este specificul metaforei în știință? În urma analizei mai multor studii, am desprins câteva idei în sprijinul conceptului de *metaforă terminologică*.

1. Metafora terminologică este un semn lingvistic de același tip ca și termenul, ceea ce înseamnă că este univoc, monoreferențial și că noțiunea desemnată face parte dintr-un sistem de noțiuni predeterminate și predefinite. Dar se știe bine că acest ideal de univocitate se confruntă în practică cu probleme de sinonimie, reformulări și niveluri ale limbii. Isabelle Oliveira a constatat că metafora de specialitate și metafora uzuală au aceeași formă, însă, din perspectivă pragmatică, ele se deosebesc prin utilizatorii lor și prin situațiile de comunicare în care ele sunt emise.

2. Metafora terminologică este fixată de către o autoritate, pe când metafora uzuală va fi consacrată prin uz și va fi înțeleasă în ansamblul ei, inclusiv valorile stilistice și conotațiile. Din contra, metafora terminologică nu poate conține efecte retorice, conotative, menținând numai caracteristicile denotative, considerate stabile, non-subiective și analizabile în afara contextului.

3. O situație frecventă este cea în care, în pofida eforturilor de standardizare, se constituie o dublă terminologie (una oficială și alta informală) în cadrul unei întreprinderi, al unui organism etc. Însă polisemia, „persecutată" ca fiind sursă de ambiguitate, este omniprezentă, chiar dacă deseori este „în umbră", iar în cazul unor domenii întregi, cum ar fi informatica, biochimia, aeronautica etc., se exploatează în fond metafora ca mod de desemnare și sursă de conceptualizare [Marcel Diki-Kidiri, *La métaphore*...]. Nu metafora formulează o asemănare preexistentă, ci prin metaforă se creează o asemănare care nu exista înaintea acesteia, cel puțin nu într-un mod explicit, cf. în terminologia informatică: rom. *punte,* fr. *pont*, en. *bridge* (unitate de racordare care permite rețelelor locale cu protocoluri identice sau asemănătoare să comunice între ele); rom. *poartă,* fr. *passerelle*, en. *gateway* (unitate de racordare care permite rețelelor locale ce folosesc protocoluri diferite să comunice între ele); rom. *port,* fr. *port*, en. *port* (mufă de intrare / ieșire a datelor dintr-un computer sau un echipament de comunicații); rom. *bombă logică*, fr. *bombe logique*, en. *logic bomb* (instrucțiune parazită, plasată în mod voit într-un program sau într-un sistem de operare dintr-un calculator, care

BDD-A20625 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:24 UTC)

perturbă sau chiar distruge fişierele sau produce rezultate false); rom. *vampir,* fr. *vampire*, en. *vampire* (conector prin intermediul căruia are loc conectarea cu cablul prin care se transmite informaţie la distanţe mari; acest conector pătrunde prin izolaţia cablului şi extrage datele necesare – aluzie la personajul imaginar) etc.; în terminologia tehnică: rom. *cămaşă de cilindru*, fr. *chemise de cylindre*, en. *cylinder liner* (sin. *bucşă*); rom. *piston cu fustă despicată*, fr. *piston a jupe fendue*, en. *split-skirt piston*; rom. *coajă de portocală*, fr. *peau d'orange*, en. *orange peel* (aspect al suprafeţei care se aseamănă cu o coajă de portocală); rom. *frână cu saboţi,* fr. *frein sabot simple,* en. *single-blok brake*; în terminologia economică: rom. *bani agitaţi,* fr. *monnaie brûlante,* en. *hot money* (bani care circulă rapid de la o întreprindere la alta, de la o bancă la alta, de la o instituţie financiară la alta) etc.; în terminologia navală, ambarcaţiunile de salvare şi transport sunt desemnate prin termenii sintetici *barcă, plută, pui*. *Pui* este un termen împrumutat din limba literară având la bază o metaforă, asemănarea acestei ambarcaţiuni de dimensiuni reduse cu animale mici. Pentru a se deosebi de cuvântul *pui* care are aceeaşi formă pentru singular şi plural, termenul naval a format pluralul *puiuri*, trecând astfel de la masculin la neutru.

Şi evenimentele istorice importante, îndeosebi războaiele, îşi lasă amprenta asupra limbajului. Războiul Rece a generat o serie de termeni deveniţi celebri (simbolistica metaforică este evidentă): *Cortina de Fier*, *Zidul Berlinului*, *ameninţarea roşie*. Jargonul militar apărut în timpul Războiului din Irak ridică unele probleme de decodare. Cea mai largă categorie este reprezentată de termenii tehnici, preluaţi rapid de către mass-media: *digital battlefield* „câmp de luptă digital" – expresie care indică armamentul ultrasofisticat folosit astăzi, prin care câmpul de luptă se reduce de multe ori la ecranul unui computer; *strike package* „pachet / ansamblu de lovire" – sintagma indică ansamblul avioanelor implicate într-o misiune de bombardament. La un alt nivel al limbajului militar se identifică figuri de stil. *Metaforele* sunt camuflate într-un limbaj retoric, conceput să susţină acţiunea şi războiul: *blue on blue* „albastru contra albastru" – expresie care înlocuieşte clasica formulă *friendly fire* „foc executat de trupele proprii"; *swamp* „mlaştină" – termen de propagandă prezent în discursul politicienilor în vreme de război, care indică o situaţie fără ieşire, o luptă fără speranţă pentru adversar; de aici, şi expresia folosită de preşedintele Bush după atacurile teroriste de la 11 septembrie – *to drain the swamp of terrorism* „a asana mlaştina terorismului" [v. http://www.presamil.ro/SMM/2005/1/14_Studii.htm].

Aşadar, metafora terminologică este o componentă extrem de importantă a comunicării specializate, fapt contestat vreme îndelungată. Ea este menită să funcţioneze numai într-un discurs de specialitate şi într-un mediu social circumscris. În domeniul ştiinţific metafora reprezintă o cheie lingvistică a conceptualizării cognitive [Isabelle Oliveira, 2002].

BDD-A20625 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:24 UTC)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. Angela Bidu-Vrănceanu, 2000 – *Lexic comun, lexic specializat,* ebooks.unibuc.ro/filologie/vranceanu/part12.htm

2. María Teresa Cabré, 1999 – *La Terminología – Representación y comunicación – Elementos para una teoría de base comunicativa y otros artículos,* Barcelona, IULA, 1999.

3. María Teresa Cabré, 2000 – *Terminologie et linguistique: la théorie des portes*. In *Terminologies nouvelle. Terminologie et diversité culturelle,* vol. 21.

4. Beniamin Ciorogar, 2007 – Practica discursivă și patologiile comunicării politice, http://tonysss.wordpress.com/2007/06/25/practica-discursiva-si-patologiile-comunicarii-politice/

5. Marcel Didi Kidiri, La métaphore comme base culturelle de conceptualisation et source de néologismes terminologiques, http://cat.inist.fr/?aModele=afficheN&cpsidt=2888414

6. Oswald Ducrot, Jean-Marie Schaeffer, 1996 – *Noul dicționar enciclopedic al științelor limbajului*, Editura Babel, București.

7. Pierre Fontanier, 1968 – *Les Figures du discours*, Editura Flammarion, Paris.

8. G. Lakoff & M. Johnson, 1980 – *Metaphors We Live By*, University of Chicago Press, Chicago, trad. fr. *Les métaphores dans la vie quotidienne*, Minuit, Paris, 1985.

9. *Glossary of Military Terms & Slang from the Vietnam War*, http://www.lists.village.virginia.edu/sixties/HTML_docs

10. *Language in extreme situations*, www.dpingles.ugr.es/lies/language_war.htm

11. Isabelle Oliveira, *Nature et fonctions de la métaphore dans la terminologie médicale. Étude comparée du français et du portugais*, http://demeter.univ-lyon2.fr/sdx/theses/fiche.xsp?base=documents&id=lyon2.2005.oliveira_i-principal

12. Isabelle Oliveira, 2002 – *Spécificité de la langue de spécialité à partir de la métaphore*, in Actes de GLAT (Groupe de Linguistique Appliquée des Télécoms) «Langues spécialisées et besoins spécifiques: théorie et pratique», Paris, 35-46.

13. Iasmina Petrovici, 1995 – *Locul metaforei: semantica cuvântului versus semantica frazei*

14. Paul Ricœur, 1984 – *Metafora vie*, Editura Univers, Bucuresti.

15. Daniela Rovența-Frumușani, 1994 – *Introducere în teoria argumentării,* București, Editura Universității.

16. Daniela Rovența-Frumușani, 1995 – *Semiotica discursului științific*, Editura Științifică, București.

17. Daniela Rovența-Frumușani, 2000 – *Argumentarea – modele și strategii*, Editura All, București.

18. Martin Soskice, J. & Harris, 1995 – «Metaphor in Science », in *From a Metaphorical Point of Wiew – A Multidisciplinary Approach to the Cognitive Content of Metaphor*, Editura Radman, Berlin – N.Y: W de Gruyter.

19. Adriana Stoichițoiu-Ichim, 2001 – *Vocabularul limbii române actuale. Dinamică. Influențe. Creativitate,* București, Editura All.

20. Dragoș Vlad Topală, *Limbajul războaielor,* Silvia Pitiriciu, *Elemente de jargon: conflictul din Irak,* http://www.presamil.ro/SMM/2005/1/14_Studii.htm

BDD-A20625 © 2008 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:24 UTC)